

LAUSUNTO 14.2.2025

Sosiaali- ja terveysministeriö

Viite: VN/5997/2024

Asia: Vakavasti päihkeitä ja väkivaltaa käyttäviä sekä rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistaminen

ASEMAN LASTEN LAUSUNTO LASTENSUOJELUN POIKKIHALLINNOLLISEN VALMISTELURYHMÄN EHDOTUKSIIN

Aseman Lapset kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta tulla kuulluksi sekä jättää lausunto lastensuojelun poikkihallinnollisen valmisteluryhmän ehdotuksiin alaikäisten integroidun ja suljetun kuntoutuspalvelun perustamisesta sekä säädosmuutoksista, joilla voidaan puuttua lasten luvattomiin poissaoloihin lastensuojelulaitoksista. Lisäksi Aseman Lapset haluaa erikseen kiittää siitä, että työryhmävalmistelu on tehty keskeisten ministeriöiden yhteistyönä sekä siitä, että lapsia on kuultu osana valmistelutyötä.

Aseman Lasten Helsingin seudun liikkuvan työn päällikkö Eliisa Ahlstedt on osallistunut 7.2. järjestettyyn kuulemistilaisuuteen. Tässä lausunnossa kokoamme Ahlstedtin kuulemistilaisuudessa esittämiä sekä muutamia muita näkökulmia valmisteluryhmän ehdotuksiin.

Valmisteluryhmän ehdotus uuden suljetun palvelun toteuttamisesta

Aseman Lapset näkee, että valmistelutyölle on olemassa olevat perusteet. Nykyisin käytettävissä olevat keinot eivät tarjoa riittävän kiinnipitäviä mahdollisuuksia osan lapsista ja nuorista tilanteen pysäyttämiseksi. Tämä osuus nuorista on varsin marginaalinen, mutta olemassa. Aseman Lapset pitää arvokkaana raportissa näkyvää tavoitetta aiempaa paremmasta pysyvyyden huomioimisesta ja poislähtämiskierteiden torjumisesta sijaishuoltoon sijoitettujen nuorten kohdalla.

Samalla Aseman Lapset haluaa todeta, että tavoitteen tulisi kuitenkin jatkossakin olla, että tällaiselle perus- ja ihmisoikeuksia vahvasti rajoittavalle viimesijaiselle suljetulle palvelulle olisi sen perustamisen jälkeen mahdollisimman pieni kysyntä. Tämä tarkoittaa sitä, että kehittämistyötä tulee tavoitteellisesti kohdistaa myös siihen, että varhaisemman vaiheen tuki- ja kuntoutuspalvelut lastensuojelun avo- ja sijaishuollossa sekä mm. EHO-jaksoilla, pystyisivät tuomaan riittävän muutoksen lapsen ja tämän perheen elämään. EHO-jaksot ovat esimerkiksi kestoltaan varsin rajattuja ja niiden oikea-aikainen saatavuus ei läheskään aina toteudu.

Aseman Lapset näkee, että lastensuojelun integroitu ja suljettu kuntouttavan uuden palvelun osoittaminen julkisen sektorin tehtäväksi on ensisijaisen tärkeä asia. Perusteltua on myös, että palvelu sijoitetaan jo toimivan yksikön yhteyteen. Olennaista on myös, että lapsen oppivelvollisuuden toteutuminen ja koulunkäynti turvataan myös viimesijaisessa palvelussa. Aseman Lapset pitää myös arvokkaana nuorisotyöllisen toimintaotteen ja nuorisotyön toimintamahdollisuuksien huomioimista osana valmistelutyötä.

Jatkovalmistelussa lisäksi huomioitavaa

Aseman Lapset kannattaa Lastensuojelun keskusliiton ehdotusta siitä, että niin uuden palvelun nimeämisessä kuin toteutuksessa korostuvat kuntoutukselliset ja huolenpidolliset lähtökohdat.

Uudenmuotoiseen palveluun kytkeytyy huomattavia lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä rajoituksia ja etenkin nuoruusiän keskeisiin kehitystarpeisiin liittyviä kysymyksiä. Tämän vuoksi olisi aiheellista, että palvelua tuotetaan vähintään alkuun toiminnaltaan ja vaikutuksiltaan tarkoin arvioituissa ja tutkituissa pilottiyksiköissä esimerkiksi yhden tai useamman koulukodin yhteydessä ja laajennetaan vasta näistä saatujen havaintojen ja parhaiden käytäntöjen pohjalta.

LAUSUNTO 14.2.2025

Ehdotuksessa jää jossain määrin epäselväksi tilanteet, joissa lapsen sijoittaminen näin viimesijaiseen palveluun on perusteltua sekä kuvaus siitä, millä tavoin ja millä useudella ehdotuksen mukaista enimmäiskestoltaan rajoittamatonta sijoituspäätöstä tarkasteltaisiin. Sijoitusjakson hyvän lopputuloksen näkökulmasta on tärkeää, että lapsen vanhemmat tai muut lapsen huolenpidosta vastanneet lähiaikuiset pystyvät hyväksymään sijoituspäätöksen tai vähintään toimimaan sosiaaliviranomaisten ja sijaishuoltoapaikan kanssa samansuuntaisin tavoittein. Myös tästä syystä näin vahvasti lapsen perusoikeuksia rajoittavan jakson perusteiden on syytä olla mahdollisimman selkeät ja sellaiset, että lapsen vanhemmat tai muut lähiaikuiset pystyvät ne ymmärtämään.

Aseman Lapset yhtyy valmistelussa kuultujen lasten huoleen suljettuun palveluun sijoitettavien lasten ihmissuhteiden huomioimisesta. Lapsen perheyksikön ja olennaisen lähiyhteisön vahva huomioiminen ja tukeminen suljetun jakson yhteydessä on tärkeää, jotta viimesijaisen jakson aikana saatu hyöty säilyy myös lapsen siirtyessä joko kevyempien rajoitusten piiriin, kotiin tai itsenäistymisvaiheeseen. Jonkinlainen lapsen ja tämän perheen rinnalla kulkeva tuki, joka pystyy vahvistetusti toimimaan myös esimerkiksi erilaisten sijaishuolto- tai palvelujaksojen nivelvaiheissa ja myös kotikunnassa olisikin tärkeä yhdistää osaksi lapsen ja perheen palvelukokonaisuutta.

Myös vertaissuhteiden merkitys nuoruusiän kehitykselle ja nuoren merkitysjärjestelmälle on suuri. On ennakoitavissa, että ainakin osa suljetun palvelun tarpeesta liittyy tarpeeseen rajoittaa tai katkaista lapsen yhteys päihteiden ja väkivallan käyttöä tai rikosten tekoa ruokkivaan toveripiiriin. Jotta suljetun jakson tuottama hyöty päihteistä ja rikoksista pidättäytymiseen säilyy myös jakson jälkeen, olisi tärkeää, että nuori pystyy pitämään yllä suhteita positiivista muutosta vahvistaviin vertaisiin tai tarvittaessa tuetusti muodostamaan myös uusia, aiempaa turvallisempia ikätoverisuhteita ja kuuluvuuksia.

Jatkovalmistelussa onkin syytä kiinnittää huomiota siihen, mitä vaikutuksia lapsen kehitykselle ja kasvulle on etenkin pitkäkestoisella vain vähän vertaissuhteiden luomiseen ja ylläpitoon mahdollisuuksia tarjoavalla sijoituksella. Lisäksi huomiota on syytä kiinnittää siihen, miten turvataan riittävä tuki ja mahdollisuudet uusien, hyvinvointia ja arkea tukevien ystävyysuhteiden luomiseen vanhoista irtautumisen jälkeen. Lisäksi jatkovalmistelussa toivotaan huomioitavan, miten suljetusta laitospalvelusta täysi-ikäistyvien nuoren itsenäistyminen toteutetaan aidosti hallitusti ja siten, että riittävän kannattelevat ja nuoren hyväksymät tukirakenteet itsenäiselle arjelle varmistetaan.

Aseman Lapset arvostaa ehdotuksessa esille nostettua näkökulmaa nuorisotyöllisen toimintaotteen ja nuorisotyön huomioimisesta osana kuntouttavaan suljettuun palveluun sijoitetun nuoren tukirakennetta. Tavoite voi olla kuitenkin osin vaativa osoittaa esimerkiksi resursseiltaan ja toiminnoiltaan hyvin vaihtelevasti järjestetylle kunnalliselle nuorisotyölle. Ammattilaisia haastavien tai muuten ulospäin käyttäytymisellään oireilevien nuorten kanssa toimiminen ei ole läheskään kaikkien etsivienkään nuorisotyöntekijöiden ydinosaamista. Erityisnuorisotyöllinen yksilöllinen palvelu taas puuttuu monesta kunnasta. Lisäksi nuorisotyöhön kytkeytyy vahva nuoren osallistumisen vapaaehtoisuuden eetos. Se välillä tunnistaa huonosti nuoren sitouttamiseksi joskus tarvittavan, ammattilaisen aktiivista otetta ja joustavuutta vaativan kiinnittämisen ja motivointivaiheen, jonka Aseman Lapset näkee nyt kyseessä olevan kohderyhmän osalta olevan hyvin merkittävä vaihe yhteistyösuhteen rakentamisessa.

Lisäksi Aseman Lapset kiinnittää huomiota siihen, että ehdotuksessa kuvattu kuntouttavan suljetun laitospalvelun työntekijöiltä edellytettävä osaaminen on varsin laaja-alaista. Aidosti osaavan henkilökunnan riittävä saaminen voikin olla haaste etenkin palvelun monialaisesti kuntouttavien tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta. Myös henkilökunnan pysyvyys ja korkea ammattieettinen kompetenssi ovat monilla tavoin edellytys sille, että palvelu pystyy saavuttamaan sille lapsen edun ja hyvinvointimuutoksen näkökulmasta asetetut tavoitteet. Lisäksi jonkin verran kysymyksiä herättää hyvinvointialueiden tosiasialliset mahdollisuudet tuottaa niiltä edellytetyt riittävät ja oikea-aikaiset lasten tarpeiden mukaiset muut palvelut.

LAUSUNTO 14.2.2025

Jatkovalmistelussa onkin syytä kiinnittää huomiota siihen, millä keinoin tarvittua osaamisella varustetun henkilökunnan riittävyys sekä mahdollisimman vähäinen vaihtuvuus tosiasiallisesti varmistetaan. Lisäksi on syytä täsmentää mitä nyt tehdyssä ehdotuksessa kuvattu henkilöstömitoitus tarkoittaa. Se mahdollistaa tulkinnan yhden kasvatushenkilön resurssista työvuoroa kohden. Mikäli tulkinta on oikea, vaikuttaa henkilöstövaraus riittämättömältä, vaikka asiakasmäärä yksikössä onkin pieni. Edelleen jatkovalmistelussa on syytä huomioida hyvinvointialueilta edellytettävien palveluiden saatavuuden riittävyyden ja oikea-aikaisuuden varmistaminen.

Valmisteluryhmän ehdotukset viranomaisyhteistyön tehostamiseksi sijaishuoltopaikoistaan luvatta poissa olevien lasten asioissa

Aseman Lapset pitää sijaishuoltopaikastaan luvatta poissa olevien lasten asiaan liittyvää valmistelutyötä äärimmäisen tärkeänä ja toteaa nykytilan parantamisella olevan akuutti tarve. Järjestö pitää tehtyjä ehdotuksia keskeisiltä osin varsin tarpeellisina ja oikeansuuntaisina. Järjestö näkee tärkeänä myös hatka-alttiuteen vaikuttamisen sijaishuollon käytäntöjä kehittämällä. Jatkovalmistelua ajatellen Aseman Lapset nostaa esiin muutamia asioita.

Viranomaistoimijoiden lisäksi ns. hatkalaisia kohtaavat työssään mm. eri nuorisotyön toimijat ja jalkautuvaa työtä tekevät eri tahot. Esimerkiksi Aseman Lapsille tulee vuodessa lukuisia yhteydenottoja sijaishuoltopaikasta luvatta poistuneiden nuorten tunnistamiseksi ja tavoittamiseksi. Hatkassa olevia lapsia myös tavoitetaan säännöllisesti järjestön eri toimintamuotojen yhteydessä. Tyypillisesti tavoittamistilanteet tapahtuvat virka-ajan ulkopuolella. Käytännössä näissä tilanteissa muiden kuin esityksessä nimettyjen viranomaistoimijoiden toimintamahdollisuudet lapsen palauttamiseksi sijaishuoltopaikkaan on yhteydenotto 112:een. Jatkovalmistelussa toivotaan kiinnitettävän huomiota myös siihen, miten tällaisissa tilanteissa pystytään edistämään lapsen turvallista palautumista sijaishuoltopaikkaan.

Lapsen poissaoloon kytkeytyvässä riskiarvioinnissa sekä lapsen etsimiseen liittyen olisi hyvä mahdollisuuksien mukaan huomioida myös lapsen ns. normaalissa elinympäristössä toimivat lapsen hyvin tuntevat ammatilliset työntekijät esimerkiksi kunnallisessa nuorisotyössä ja kolmannella sektorilla sekä näiltä saatava tieto. Esimerkiksi vasta sijoitetun lapsen kohdalla tällaiset työntekijät tuntevat lapsen elinpiirin sijaishuoltoyksikön ammattilaisia paremmin ja pystyvät tarjoamaan lapsen etsinnän tueksi tämän ajanviettopaikkoihin ja -seuraan liittyvää tietoa sijaishuoltoyksikköä paremmin. Lisäksi riskiarvioinnissa olisi tärkeä huomioida lapsen oletettu tai todennäköinen kohdeympäristö poissaolon aikana. Esimerkiksi Helsingin keskusta-alueelle hakeutuvan lapsen kohdalla riskit hengelle ja terveydelle ovat huomattavasti suuremmat kuin pieneen kuntaan kotiin karanneen lapsen.

Jatkovalmistelussa on lisäksi syytä huolellisesti huomioida myös erilaiset tiedonvaihtoon liittyvät kysymykset ja osaamistarpeet, jotka saattavat tarpeettomasti heikentää mahdollisuuksia saada sijaishuoltopaikasta luvattomasti poissa olevan lapsen takaisin palvelun piiriin. Tavoitteena tulee olla, että lapsen terveyden ja turvallisuuden ollessa vaarassa, ei tiedonvaihtoa lapsen sijaishuoltopaikkaan palaamista edistävien eri toimijoiden välillä tarpeettomasti rajoiteta.

Helsingissä 14.2.2025

Eliisa Ahlstedt
päällikkö, Helsingin seudun liikkuva työ
Aseman Lapset ry

Christian Wentzel
toiminnanjohtaja
Aseman Lapset ry